

**VALERIU BRANIȘTE, SECRETAR AL DESPĂRTĂMÂNTULUI LUGOJ
AL ASTREI: PROPAGANDIST CULTURAL AL ACESTEI INSTITUȚII
ÎN BANAT (1901-1924)**

DANIELA ȘTEFANIA CURELEA
Colegiul Tehnic „Cibinium”, Sibiu

Remarcăm în introducerea studiului de față că până în anul 1896, Asociațiunea Transilvană, atât prin numele său, cât și prin structura sa internă organizatorică și-a desfășurat demersurile organizatoric-administrative și cultural-specifice doar în arealul Ardealului istoric. Până în acel an, celelalte regiuni locuite de români și care se aflau în acele momente sub controlul Imperiului Austro-Ungar, au rămas în afara demersurilor organizatorice și a manifestărilor cultural-naționale ale acestei importante instituții naționale românești din Transilvania¹. Cu toate acestea, constituirea în Sibiu a Asociațiunii, în anul 1861, a fost urmată de un val de speranțe și bucurie în rândurile românilor transilvăneni, dar și a celor din Banat și Maramureș, care s-au înscris pe listele acestei instituții, au devenit membri, au achitat cotizații, au participat la expozițiile organizate de Astra, au donat cărți și documente, au răspândit publicațiile acestei asociații. Tot acest amplu demers, a contribuit la construcția națională românească, iar mesajul Asociațiunii a fost dus și în Banat de elitele din acea parte de margine a Austro-Ungariei. Menționăm și faptul că încă din perioada constituirii sale, Asociațiunea a numărat în rândurile membrilor săi și bănățeni, care s-au remarcat prin activitatea lor ca membri de seamă ai elitei românești, printre care remarcăm pe: Andrei Mocioni (membru fondator), Iova Popovici, Alexandru Lebu, Aloisiu Vlad, Grigorie Munteanu, George Popovici, Atanasie M. Marienescu, Emanuel Gojdu, Damaschin Bojincă². Asociațiunea a urmărit în seria obiectivelor sale imediate extinderea ariei sale de manifestare și dincolo de limitele Ardealului, aspect care a fost facilitat și pretenția Guvernului de la Budapesta, prezidat de Sándor Wekerlee care a solicitat Comitetului central în 1895, modificarea titlului acestei instituții culturale românești.

În noile condiții, nu mai putem discuta despre o limitare strict geografică a demersurilor Astrei³. Comitetul central a adoptat măsurile necesare pentru extinderea Asociațiunii. Între acestea, menționăm că în anul 1895 s-a stabilit la

---

¹ Curticăpeanu 1961, p. 1439-1466; Curticăpeanu 1968, p. 54, 78-79; Curticăpeanu 1981, p. 105-111; Matei 1986, p. 30-32; Matei 2005, p. 109, 117-118; Milini 1986, p. 32-36; Tomoni 2003, p. 167-178; Tomoni 2009, p. 40-50; Moga 2003, p. 125, 304; Bolovan, Lăpădatu 2009, p. 160; Bolovan 2015, p. 223-225.

² Actele privitoare 1862, p. 52-54; Popovici 2015, p. 152-153; Josan 1996, p. 75-87.

³ Glodariu 1972, p. 369-372; Tomoni 2009, p. 51-61.

nivel central ca noua Adunare generală să fie organizată în Lugoj în 27 și 28 august 1896⁴. Până la extinderea organizatorică efectivă a Asociațiunii în teritoriul Banatului, numărul membrilor care au fost înscriși pe liste și care au răspuns la diferite inițiative ale Comitetului central, fie ca fondatori sau ca ordinari, a crescut în mod constant an după an. Oficiosul Asociațiunii publica în rândurile sale numele bănătenilor care deveneau membri, menționându-i printre alții pe Eugen și Zeno Mocioni, Nicolae Popea, episcopul ortodox din Caransebeș, pe canonicul Petru Rațiu din Lugoj, avocatul Petru Tisu din Panciova, pe Aurel Maniu, unul dintre importanții notari publici din Oravița⁵. De semnalat că episcopul greco-catolic Victor Mihaly din Lugoj, s-a înscris încă din 1877, ca membru pe viață al Asociațiunii, achitând cotizațiile necesare și în avans⁶.

Mai numeroși erau membrii ordinari ai Asociațiunii, consemnați practic în mai toate așezările din Banat și identificați în documentele interne ale instituției culturale pentru perioada 1862-1895. Astfel, remarcăm pe: Nicolae Tincu Velea, originar din Secaș, pe Nicolae Tătucu originar din satul Iablanița⁷. Din Bocșa Română au fost Silvan Matei și Alexiu Popescu, din Coștei era menționat Andrei Dăncilă. Dumitru Stoica și Ioan Popovici erau din Vaidei. Din Lipova, au provenit Gregoriu M. Marinescu și Iosif Botto, iar din Orșova era menționat Alexandru Ternoveanu⁸. Lista membrilor ordinari poate continua cu: Petru Popu și Simeon Tamașiu din Lugoj, membri din 1877, Gabriel Popdanu din Sândreii și George Dobrin din Lugoj, membri din 1880, Teodor Păcățianu, notar în Jadani, Andrei Ghidiu din Oravița, Fabiu Rezin, George Martinescu și Titu Hațieg din Lugoj (1883), Ludwig Meheș, medic în Mehadia, Ioan Russu-Micu, Dimitrie Bălănescu și Andrei Boboroni din Biserica Albă (1885), Emanuil Ungureanu din Timișoara (1887), Ioan Pinciu din Caransebeș și George Sima din Cărpiniș (1889), Alexandru Lemenyi din Bocșa, Ianculescu Simeon și Moise Micu din Poiana Mărului (1890), Ioan Bunea din Cacova (1894), Ilie Trăilă din Oravița, Alexandru Crenian din Reșița, Ioan Lințiu din Caransebeș, Lazăr Roșculeț din Satu Nou și Lazăr Șimon din Ciacova din anul 1895⁹.

În același an, în 30 iulie, în perioada care a premers convocarea Adunării generale din Blaj, periodicul românesc *Dreptatea* din Timișoara publica articolul

⁴ Tomoni 2009, p. 50.

⁵ *Transilvania*, anul XVIII, nr. 17-18, 1-15 septembrie 1885, p. 152. Cei menționați au achitat cotizația de 200 fl. sumă care i-a plasat în rândurile membrilor fondatori. Remarcăm că numărul membrilor Astei dintr-un despărțământ, a diferit de la un an la altul, fiind influențat în mod direct, atât de zelul și prestigiul de care se bucura în societate conducătorii săi, cât și de activitatea efectivă care avea loc în serviciul Astei locale.

⁶ *Transilvania*, anul X, nr. 15, 1 august 1877, p. 180.

⁷ SJSAN, fond *Astra*, dos. 190/1863, f. 1; *loc. cit.*, dos. 216/1864, f. 1.

⁸ Borugă 1983, p. 579-580.

⁹ *Ibidem*, p. 580; Petroman 2004, p. 486.

medicului, Mihai Pop din Găvojdia, în care autorul considera că a sosit timpul înființării unei asociații culturale românești cuprinzătoare în Banat¹⁰. În același periodic timișorean mai sus menționat, a apărut articolul învățătorului Iuliu Vuia din Comloș, care s-a arătat de acord cu ideea promovată de medicul M. Pop. Autorul considera că „progresul și cultura sunt temelie pe care își edifică popoarele viitorul lor”, iar o cultură românească temeinică nu se putea, considera învățătorul Vuia, realiza în afara Astei¹¹. Deși aceste întruniri solicitate de cei doi reprezentanți ai elitei românești din Banat, nu au avut loc, totuși la propunerea medicului lugojan Iacob Maior, care s-a exprimat în numele intelectualității românești din Lugoj, în cadrul Adunării generale de la Blaj din 27-28 august 1895, erau printre altele, adoptate două hotărâri importante, aceea a modificării statutelor Asociațiunii, respectiv, a convocării și organizării următoarei Adunări generale în 1896 în Lugoj care era considerat în acel moment una dintre capitalele spirituale ale Banatului¹².

În rândurile unei scrisori adresate Comitetului central al Asociațiunii de la Sibiu, avocații lugojeni, Titu Hațieg și Liviu Marcu, exprimau considerația elitei românești din acel oraș cu privire la hotărârea pe care Adunarea generală a Asociațiunii a adoptat-o în anul 1895 la Blaj, urmând ca data concretă a organizării Adunării generale de la Lugoj să fie stabilită de comun acord¹³. De menționat pentru anul 1896, ca semnificative cuvintele protopopului unit din Cluj, Elie Dăianu, important membru al conducerii Asociațiunii, care spunea: „Alergați întru întâmpinarea ei, fii ai mănosului Banat, ridicați capetele și inimile voastre, ca să o salutați cu cinste, adunați pe cântăreții voștri destoinici ca să întoneze ca și corurile îngerești imnul „Astei“, imnul muncii cinstite, asidue, neîntrerupte, pentru literatura și cultura poporului român, și dați mâna ca în frăție și iubire să lucrăm pentru mărețele ei scopuri”¹⁴.

Adunarea generală a Asociațiunii care a fost organizată la Lugoj în 1896 a adoptat ideea dialogului cu factorul popular, a comunicării sociale, având drept

¹⁰ Pop 1895, p. 1. Mesajul promovat de medicul român Mihai Pop acest text era acela că a sosit timpul extinderii Asociațiunii și pe teritoriul Banatului.

¹¹ Vuia 1895, p. 1. Învățătorul Iuliu Vuia a susținut ca fiind necesară convocarea unei conferințe naționale românești care să adopte o programă care trebuia respectată în viitor și a cărei rezultat consta în înființarea unei societăți culturale bănățene. Aceasta urma a coordona în viitor mișcarea culturală românească din Banat, cu deosebire a reuniunilor învățătorilor și a coralelor de bărbați și femei.

¹² *Transilvania*, anul XXVI, nr. 9, 15 septembrie 1895, p. 275; *Foaia de duminică*, anul II, nr. 29 din 17 august/8 septembrie 1895, p. 1.

¹³ SJSAN, fond *Astra*, dos. 5/1896, f. 1; *loc. cit.*, dos. 325/1896, f. 81; *Transilvania*, anul XXVI, *Partea specială* 1895, p. XIV. De remarcat că data convocării și organizării adunării generale a Asociațiunii în Lugoj, a fost stabilită în 22 iulie 1896, atunci când membrii Comitetului central al Asociațiunii au discutat și aprobat propunerea avocatului Titu Hațieg pentru ca adunarea generală să se desfășoare în 27 și 28 august 1896.

¹⁴ *Transilvania*, anul XXVII, nr. VII-VIII, august-septembrie 1896, p. 197.

consecință construcția națională românească prin mijloace culturale specifice¹⁵. Menționăm și că în urma organizării și a desfășurării Adunării generale din Lugoj a Astei, va mai dura un timp, până la înființarea efectivă a despărțămintelor Astei din zona Banatului, pentru că, noile Statute ale Asociațiunii încă nu erau aprobate de Guvernul de la Budapesta. Aprobarea acestor documente statutare va surveni în 16 august 1897, iar punerea lor în aplicare, a fost hotărâtă în cadrul Adunării generale pe care Asociațiunea a organizat-o și a desfășurat-o în 27-28 august 1897 în Mediaș¹⁶.

După anul 1897, numele instituției cultural-naționale românești, conform Statutelor sale modificate a fost: Asociația pentru literatura română și cultura poporului român. În aceste condiții, Astra, nemaifiind numai și strict „transilvană” și-a putut extinde în legalitate demersurile sale, atât cele organizatorice, cât și cele culturale și în Banat și Crișana¹⁷. Procesul de constituire a despărțămintelor în aceste zone era unul complex, pentru că intelectualitatea românească a trebuit convinsă, a trebuit să înțeleagă că extinderea Asociațiunii în Banat și Crișana nu contravenea în niciun fel asociațiilor culturale ale românilor care deja activau în aceste spații¹⁸. Mai mult, promovarea și susținerea culturii române, a fost posibilă numai prin eforturile conjugate ale tuturor societăților și asociațiilor culturale ale românilor. De exemplu, „Reuniunea învățătorilor greco-ortodocși din Episcopia de Caransebeș” avea în anul 1896, 430 membri, dintre care, 13 erau de onoare, 58 fondatori, 67 ajutători, iar 291 erau ordinari, aceștia manifestându-se cultural și spiritual în despărțămintele din Biserica Albă, Bocșa, Bozovici, Buziaș, Caransebeș, Ciacova, Făget, Lugoj, Mehadia, Oravița, Panciova și Vârșeț¹⁹. Noul *Regulament pentru afacerile interne pentru despărțămintele Asociațiunii*²⁰, a stabilit și clarificat condițiile în care se putea înființa într-un anumit ținut un despărțământ. În condițiile regulamentului menționat și mai ales pentru că atât Lugojul, dar și alte așezări din Banat și din Crișana au îndeplinit aceste criterii, în Adunarea generală de la Mediaș (26-27 august 1897) a fost luată hotărârea înființării într-un timp cât mai scurt în spațiul bănățean de noi structuri locale ale

¹⁵ Dragomir 1999, p. 8-9.

¹⁶ SJSAN, fond *Astra*, *Procese verbale*, dos. 470/1897; *Transilvania*, anul XXVIII, nr. IX-X, noiembrie-decembrie 1897, p. 109; Glodariu 1972, p. 372; Petroman 2001, p. 56-60; Petroman 2004, p. 486, 488; Giura, Giura 2008, p. 18-20.

¹⁷ Cipăianu 1972, p. 362-364.

¹⁸ Bolovan 2011, p. 142-144.

¹⁹ Velceanu 1898, p. 101-103. Învățătorii și preoții indiferent de confesiunea lor au format în general masa membrilor acestor structuri asociativ-culturale românești, însă alături de aceștia și împreună cu ei au militat și meșteșugari locali, comercianți, avocați, notari, directori ai unor institute de credit.

²⁰ *Transilvania*, anul XXVIII, nr. 7, august-septembrie 1897, p. 292-295.

Astei²¹. Pe fondul activității comisiei formate din Partenie Cosma, Iosif Sterca-Suluțiu și Cornel Diaconovici, într-una dintre ședințele Comitetului central al Asociațiunii din 28 octombrie 1897, Partenie Cosma²² propunea constituirea în zona Banatului și Crișaniei a două despărțăminte, unul în Lugoj, iar celălalt în Beiuș²³. Sarcina efectivă a înființării Despărțământului Lugoj al Astei i-a revenit omului politic Coriolan Brediceanu, care era mandatat de Comitetul central cu înființarea degrabă a acestei structuri locale în Banat²⁴. În 11 iulie 1897, avocatul Coriolan Brediceanu a anunțat conducerea centrală de la Sibiu că s-a desfășurat Adunarea generală de constituire a despărțământului din Lugoj, de asemenea, notifica la Sibiu că existau condițiile necesare în vederea înființării despărțămintelor în Caransebeș, Oravița, Bocșa, Timișoara, Panciova și Sânnicolau Mare²⁵. Așadar, la începutul secolului al XX-lea, au existat în spațiul Comitatului Caraș-Severin, despărțăminte ale Astei, atât în Lugoj, cât și în Bocșa, Oravița și Caransebeș²⁶.

În acest spațiu al Banatului, s-a manifestat ca important propagandist cultural și național, atât în conducerea Despărțământului Lugoj, ca membru în biroul local de conducere, cât și ca secretar al acestei structuri locale gazetarul Valeriu Braniște. A activat în plan cultural și în conducerea Societății pentru Fond de teatru român²⁷, iar după 1901, dată la care a fost invitat în Lugoj pentru a redacta periodicul local *Drapelul*, s-a manifestat constant ca propagandist cultural și național în serviciul Asociațiunii²⁸. Încă de la începutul prezenței sale în Lugoj, Valeriu Braniște a fost cooptat în procesul de elaborare a *Enciclopediei*, în biroul corespondenților coordonat de Cornel Diaconovici, respectiv a fost membru al Secțiunii literare a instituției cultural-naționale românești²⁹. În 30 ianuarie 1901, urmare a convocării Adunării generale a

²¹ SJTAN, fond *Astra*, *Despărțământul Lugoj*, dos. 1/1897-1912, f. 9-10.

²² Păcurariu 2015, p. 265-270; Drecin 1982, p. 163-164.

²³ SJSAN, fond *Astra*, *Procese verbale*, dos. 600/1897, f. 104; *Transilvania*, anul XXVIII, nr. 9-10, noiembrie-decembrie 1897, p. 227-228.

²⁴ SJSAN, fond *Astra*, *Procese verbale*, dos. 599/1897, f. 103.

²⁵ *Loc. cit.*, dos. 329/1898, f. 1; *Transilvania*, anul XXIX, nr. 9-10, noiembrie-decembrie 1898, p. 72. În perioada 1898-1900, au fost înființate în comitatele din Banat 9 despărțăminte ale Astei, pentru ca în primii ani ai secolului al XX-lea, să fie constituite încă 4 asemenea structuri teritoriale în această zonă.

²⁶ SJSAN, fond *Astra*, dos. 522/1898, f. 4; *loc. cit.*, dos. 629/1898, f. 1; fond *Astra*, dos. 1/1898 f. 1-2; Tomoni 2001, p. 164. În aceeași perioadă, Asociațiunea a înființat despărțăminte în comitatele Timiș și Torontal. Acestea erau următoarele: Biserica-Albă, Buziaș, Ciacova, Lipova, Timișoara, respectiv, Bechicerecul-Mic, Panciova și Sânnicolau Mare.

²⁷ Iancu et alii 2001, p. 101; Cicală 1971, p. 399; Corneanu 1939, p. 163-167.

²⁸ SJSAN, fond *Astra*, *Procese verbale ale Comitetului Central al „Astei”*, 1902, f. 36; Braniște 1980a, p. 225; Iancu 2012, p. 30-32; Curelea, Curelea 2013, p. 175; Curelea 2008, p. 36-40; Ciubotaru, Curelea 2017, p. 159-161; Curelea, Curelea 2017, p. 39-43.

²⁹ *Transilvania*, anul XLIX, nr. 1-12 1 decembrie 1918, p. 341-344; Braniște 1980a, p. 225; Vezi

Despărțământului Lugoj de către directorul Coriolan Brediceanu, gazetarul de la *Drapelul*, V. Braniște a fost propus și a acceptat să fie primit în rândurile structurii culturale locale, intrând în biroul local de conducere, alături de canonicul Ioan Boroș, protopopul ortodox George Popovici și medicul Iacob Maior³⁰.

În anul 1902, fondurile de carte ale despărțămintelor din zona Banatului proveneau în cea mai mare parte din donațiile pe care Comitetul central de la Sibiu le făcea, dar au existat și gazetari și scriitori români care au contribuit cu propriile lucrări la înzestrarea bibliotecilor din aria despărțământului în care rezidau. Acesta a fost și cazul lui V. Braniște, care a donat cartea sa intitulată *Bănățeanul. Deprinderi păgubitoare. Sfaturi și învățături* pentru bibliotecile din agenturile culturale aflate în structura Despărțământului Lugoj al Astei³¹. În cursul aceluși an, conducerea acestei structuri a Astei a adoptat decizia ca trei broșuri să fie editate în tiraje de 5.500 de exemplare, astfel încât, acestea să fie suficiente în vederea înzestrării cu fond de carte a bibliotecilor pentru popor din spațiul agenturilor culturale ale acestui despărțământ, cât și a celorlalte care erau înființate în Banat³². Între 1902-1905, activitatea despărțământului s-a rezumat mai degrabă la întrunirile biroului local de conducere, însă în lipsa unor resurse financiare suficiente și mai ales a cvorumului, vreme de trei ani activitatea acestei structuri locale a fost una modică. În atare context, conducerea sibiană a Asociațiunii l-a desemnat pe Cornel Diaconovici să procedeze împreună cu membrii biroului local (Titu Hațieg, Ioan Boroș, Valeriu Braniște și Aurel Vălean) la o reorganizarea a structurii sale din Lugoj în 2-3 despărțăminte mai mici pentru acoperirea eficientă a celor peste 120 de comune aflate în arondare³³.

În raportul pe care l-a întocmit pentru a fi prezentat în cadrul Adunării generale a Asociațiunii care s-a desfășurat în Timișoara în 22-23 septembrie 1904, V. Braniște identifica ca principală cauză a inactivității despărțământului din Lugoj, existența în această zonă a numeroase structuri culturale (30 de reuniuni de cântări, 10 instituții culturale cu o activitate mai complexă, 7 institute bancare și de credit și o societate de consum), care se adresau aceluși intelectualii români. A menționat că despărțământul local al Asociațiunii avea numai 35 membri într-o zonă locuită de 75.000 de români, iar pentru o activitate

---

în acest sens și în: Ciobanu, Tatu 2015, p. 25, 33, 35, 57, 114, 198, 403, 482-484.

³⁰ SJSAN, fond *Astra*, *Procese verbale ale Comitetului Central al „Astei”, 1902*, f. 5-6, 36; *Drapelul*, anul II, nr. 37 din 26 martie/8 aprilie 1902, p. 1; *Foaia diecezană*, anul XVII, nr. 13 din 13 martie 1902. Valeriu Braniște era ales secretar și a îndeplinit și atribuțiile de casier și controlor al despărțământului din Lugoj până în anul 1905.

³¹ Braniște, 1902. Vezi și Tomoni, 2009, p. 86.

³² Delamarina 1902; Marienescu 1902. Publicațiile acestor autori intrau în Biblioteca centrală a despărțământului lugoian, dar și a bibliotecilor pentru popor care au fost organizate în acest despărțământ.

³³ SJSAN, fond *Astra*, dos. 21/1906, f. 2-3; *Drapelul*, V, nr. 67 din 14/27 iunie 1905, p. 1.

culturală și socială eficace, aprecia secretarul local Braniște, despărțământul din Lugoj, trebuia să aibă între 300 și 1000 membri, pe care, concluziona același, nu-i avea³⁴. În raportul său, V. Braniște mai remarcă și că programul și activitățile acestei structuri locale a Asociațiunii, nu trebuiau să fie tipic formale: „[...] birocratic, adică niște procese verbale trimise centrului și câte un discurs toast. Despărțământul trebuia să desfășoare o activitate culturală și socială complexă, să descindă în fiecare comună, să înființeze agenturi și biblioteci populare și să inunde poporul cu lectură bună și sănătoasă, să vină întru ajutorul acțiunii culturale cu sfatul și cu fapta”³⁵.

Între anii 1905-1907, datorită unor crize și fricțiuni interne între avocații Coriolan Brediceanu și Titu Hațieg, Comitetul central al Asociațiunii, a anunțat conducerea despărțământului de iminenta sa desființare și de o rearondare a comunelor din structura sa către despărțăminteale Bocșa și Timișoara. Mai mult, s-a apreciat la nivelul conducerii centrale că în mod curios numărul membrilor acestei structuri locale, a scăzut de la înființare, când existau pe liste 63 membri, (1898) pentru ca în anul 1907, să fie numai 30³⁶. Valeriu Braniște menționează într-un volum memorialistic că situația Astei locale din Lugoj, cel puțin în primii săi ani de activitate a fost afectată și de animozități politice interne între elita românească locală. De altfel, preciza același fost secretar local din Lugoj: „Sunt membru și la Asociațiune, dar mai rezervat. Am pățit în sânul acestei societăți, ce n-a pățit încă om în serviciul ei. În anii 1902-1904 am fost secretarul secției Lugoj a Asociațiunii și mi-am văzut cu zel de lucru. Am făcut conferințe, începând propaganda antialcoolică, am scos pe riscul meu, dar în favorul Asociațiunii, broșuri pentru popor ... dar Comitetul Central nu numai că nu a luat act de toate acestea, nementionând nici măcar edițiile noastre, ci - nu-mi pot da seama la a cui influență - ne-a suspendat activitatea, [a] dizolvat comitetul și [ne-a] trimis un delegat din centru pe cap (la 1905). Comitetul local s-a constituit din nou și doar me de atunci dus”³⁷.

Natura relației dintre protopopul G. Popovici și secretarul despărțământului V. Braniște ne este prezentată succint de acesta din urmă care menționează că multe dintre demersurile culturale și activitățile organizatorice au fost împiedicate pe față, sau obstructionate prin neparticipare la ședințele biroului local de conducere de același protopop ortodox local Popovici: „izbit de

³⁴ SJSAN, fond *Astra*, dos. 21/1906, f. 3.

³⁵ *Loc. cit.*

³⁶ *Analele Asociațiunii*, nr. 6, noiembrie-decembrie, 1906, p. 76.

³⁷ Braniște 1972, p. 448-452. O principală problemă a despărțământului lugoian a fost aceea a animozității dintre protopopul ortodox local George Popovici și canonicul greco-catolic de Lugoj Ioan Boroș, de altfel, ambii membri în biroul local de conducere. De remarcat și că relațiile dintre V. Braniște, directorul periodicului lugoian *Drapelul* și același protopop ortodox G. Popovici nu au fost dintre cele mai bune.

rezistența încăpățanată a protoprezbiterului dr. G. Popovici care, temându-și «poziția de putere», ne-a pus laicilor, care voiam sincer și devotat să ne servim școala și biserica, cele mai mari piedici în cale»³⁸.

În 25 ianuarie 1908 Coriolan Brediceanu solicita la Sibiu noile Statute ale Asociațiunii, deoarece sublinia avocatul, urmărea ca împreună cu directorul Braniște să reactiveze Despărțământul din Lugoj după o perioadă de patru ani de inactivitate. Cei doi urmăreau acum să deschidă mai multe agenturi comunale, să doteze cu fond de carte bibliotecile acestora în comunele mai importante, respectiv, să susțină un program constant de prelegeri pentru popor în care să fie subliniată importanța Asociațiunii în Banat, dar și să fie combătut consumul de alcool, respectiv, neștiința de carte și superstițiile³⁹. Deși invitat să ia parte la reactivarea Despărțământului din Lugoj, fruntașul politic național-român V. Braniște a refuzat și a trimis în scris acest refuz, considerând de neacceptat imixtiunea de la centru a lui Corneliu Diaconovici în problemele despărțământului lugojan⁴⁰. În prima parte a anului 1909, Coriolan Brediceanu s-a stins din viață. În atare context, Comitetul central al Asociațiunii din Sibiu, a încredințat conducerea structurii sale locale din Lugoj, protopopului ortodox G. Popovici din 13 mai 1909⁴¹. La 8 august 1909, în așezarea bănațeană Sacul are loc Adunarea Astei din Despărțământul Lugoj. La această întrunire a membrilor despărțământului Lugoj remarcăm că a fost invitat și V. Braniște, indiferent de natura relației pe care eminentul gazetar a avut-o cu protopopul ortodox din localitate⁴². Constatăm, cu această ocazie o revenire a lui V. Braniște în rândurile structurii locale a Astei de data aceasta în calitate de propagandist cultural, dar și de membru în biroul local. A prezentat în cadrul adunării mai sus menționate prelegerea pentru popor denumită: *Condițiile de progres la poporul român*⁴³.

³⁸ Braniște 1972, p. 452.

³⁹ SJSAN, fond *Astra*, doc. 135/1908, f. 2-4. În acele momente apare o ruptură între Coriolan Brediceanu și Valeriu Braniște, ca dovadă în noul birou local de conducere care s-a constituit în 16 februarie 1908, locul de secretar, ocupat până la acel moment de V. Braniște era luat de Corneliu Gându, un apropiat al avocatului Brediceanu și care, în mod interesant, nu era la acea data membru al Astei. Și nici în perioada care a urmat acest secretar nu a devenit membru al Asociațiunii, așa cum rezultă din seria rapoartelor care au fost înaintate Comitetului central al Asociațiunii și în care numele lui Corneliu Gându nu figura.

⁴⁰ SJTAN, fond *Astra*, *Despărțământul Lugoj*, dos. 3/1908, f. 12. În urma acestui moment, Valeriu Braniște s-a apropiat și a activat în plan cultural-național în *Societatea pentru Fond de teatru român* în care a colaborat cu Vasile Goldiș, președintele de mai târziu al Astei.

⁴¹ SJSAN, fond *Astra*, *Procese verbale ale Comitetului Central al „Astei”*, 1909, f. 3, 29. Protopopul Lugojuului era mandatat de Comitetul central să întrunească Adunarea generală a Despărțământului din Lugoj cât mai repede, pentru a se face alegeri statutare și a se forma un nou birou local de conducere.

⁴² „*Astra*” la Sacul în *Drapelul*, anul IX, nr. 80 din 28 iulie/10 august 1909; *Adunarea Asociațiunii la Sacul*, în *Foaia diecezană*, anul XXVI, nr. 31 din 2 august 1909.

⁴³ SJTAN, fond *Astra*, *Despărțământul Lugoj*, dos. 4/1909, f. 18-19.

În perioada 1909-1911, V. Braniște a donat cărți și toate numerele periodice de limbă română a bibliotecilor pentru popor înființate în Cliciova, Făget, Lugoj și Sacul. În documente de arhivă este menționată și o bibliotecă care era lăsată în rezervă pentru necesitățile biroului de conducere al despărțământului, elevilor români și studenților din localitate, care s-au arătat dispuși în repetate rânduri să frecventeze sala de lectură centrală a despărțământului din Lugoj. În aceste așezări, omul de cultură a prezentat prelegeri în fața unui public local, care era estimat, de regulă între 85-90 și 150 de persoane, așa cum reiese din rapoartele înaintate la Sibiu de protopopul ortodox G. Popovici, directorul acestei structuri⁴⁴.

Între anii 1910-1914, în despărțământul lugoian au fost organizate Adunări generale⁴⁵ ale membrilor în Găvojdia (24 iulie 1910), Criciova (9 iulie 1911), Gruin (21 septembrie 1912) și la Căvăran (16 noiembrie 1913). În toate aceste întruniri generale îl aflăm ca participant pe V. Braniște. Acesta a conferențiat pe teme de interes în epocă, despre *Scopul Asociațiunii*, *Condițiile de progres la poporul român*, *Însoțirile de credit*, *Relele care le provoacă alcoolul*. De asemenea, gazetarul Braniște a făcut parte până în 1918, la începutul cărui an a fost arestat, din biroul de conducere prezidat de George Popovici, alături de canonicul Ioan Boroș, Aurel Crăinicescu, Dimitrie Galiciu, Dimitrie Soceneanțu, Ioan Stoian și Ion Vidu⁴⁶. Dacă în primii doisprezece ani din activitatea acestei structuri, de regulă, erau organizate una-două prelegeri pentru popor care erau prezentate cu prilejul desfășurării Adunărilor generale ale membrilor. În 1910, au fost consemnate nouă asemenea forme de manifestare culturală specifică, iar în anul 1912, erau menționate 12 titluri în raportul pe care directorul George Popovici l-a înaintat Comitetului central⁴⁷. Menționăm participarea lui V. Braniște, în calitate de reprezentant al Despărțământului Lugoj al Astei la Serbările naționale organizate de Asociațiune cu prilejul

⁴⁴ *Loc. cit.*, dos. 5/1910, f. 8-10.

⁴⁵ După modelul itinerării Adunărilor generale ale Astei în diferite așezări din Transilvania, tot așa se proceda și la nivelul unui despărțământ local. Comitetul local de conducere organiza aceste Adunări generale ale membrilor săi în fiecare an într-o altă așezare din spațiul arondat aceluia despărțământ, situație pe care o întâlnim și în despărțământul din Lugoj al Astei.

⁴⁶ SJSAN, fond *Astra*, dos. 1252/1911, f. 6; *loc. cit.*, dos. 1965/1913, f. 5-6; *Astra la Căvăran*, în *Foaia diecezană*, anul XXX, nr. 47 din 24 noiembrie/7 decembrie 1913; *Drapelul*, anul XIII, nr. 123 din 5/18 noiembrie 1913.

⁴⁷ SJSAN, fond *Astra*, dos. 428/1911, f. 2; *loc. cit.*, dos. 312/1912, f. 2. Informația privind titlurile acestor prelegeri și numele celor care le-au prezentat în fața publicului se întâlnesc și în: SJTAN, fond *Astra*, *Despărțământul Lugoj*, dos. 7/1913, f. 27. Printre cei care susțineau prelegeri pentru popor pe teme de interes în perioada aceea îi menționăm, alături de V. Braniște, și pe Corneliu Biro, Caius Brediceanu, Mihai Gașpar, Ioan Groșorean, Petru Ugliș, Alexandru Onac, Ion Vidu, dar și alții.

jubileului său din anul 1911 la Blaj. În numele periodicului pe care îl conducea în Lugoj, dar și în numele conducerii despărțământului lugojan, gazetarul și omul politic român Valeriu Braniște a salutat aceste demersuri național-culturale⁴⁸. Amintim că a fost implicat în activitățile comisiilor constituite în cadrul acestei Adunări generale cu caracter jubiliar. Astfel, a activat în comisia care a avut ca atribuții, verificarea și corectarea raportului general al sus menționatei Adunări generale. În a doua zi, V. Braniște a prezentat o conferință în care a descris cea dintâi societate de teatru român din Transilvania, a cărei înființare și activitate a fost aprobată de Dieta Transilvaniei încă din anul 1848. Gazetarul a prezentat adunării două depeșe de felicitare, una din partea elitei românești din Brașov, în numele profesorului Virgil Onițiu, de altfel, cumnatul lui V. Braniște, iar o alta din partea avocatului lugojan George Dobrin, în numele elitei românești din așezarea bănățeană. În cele din urmă, a remarcat semnificația publicației pașoptiste *Amicul Poporului* care a fost redactată în vremea Revoluției de Sigismund Pop⁴⁹.

Pentru a deschide și cultiva gustul pentru lectură în rândurile comunităților românești din Banat, V. Braniște a susținut prelegeri pentru popor în principalele biblioteci care au fost înființate în aria despărțământului de la Lugoj. Acesta a asigurat din surse proprii un abonament anual la periodicul pe care l-a condus pentru fiecare bibliotecă înființată și activă, solicitând conducerii din Lugoj să doteze bibliotecile după modelul celor din Transilvania și cu o sală de lectură. Printre bibliotecile care au fost înființate în spațiul acestei structuri locale până la Primul Război Mondial, remarcăm pe cele din Bara, Făget, Fârdea, Găvojdia, Lugoj, Cliciova-Nevrincea, Sacul, Sâlha, Gruni, Sintești, Herendești și Răchita⁵⁰. Oficiosul Asociațiunii, dar și trisăptămânalul lugojan *Drapelul*, remarcă că în perioada 1908-1918, numărul membrilor acestei structuri teritoriale din Banat a Astrei a crescut. Dacă în anul 1908, erau amintiți în documente 30 membri, zece ani mai târziu, în 1918, documentele de arhivă,

⁴⁸ Serbările de la Blaj 1911, p. 26-29.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 87-88, 207. Menționăm că Valeriu Braniște, dar și mulți alți reprezentanți ai elitei românești din Transilvania și Banat au fost invitați la masa și recepția oferită participanților de mitropolitul greco-catolic de Alba Iulia și Făgăraș, Victor Mihály de Apșa, în 29 august 1911.

⁵⁰ SJTAN, fond *Astra*, *Despărțământul Lugoj*, dos. 5/1910, f. 10; *loc.cit.*, dos. 9/1914, f. 4; *Transilvania*, anul XLIX, nr. 7-9, 1914, p. 273. Cele mai multe volume se află în biblioteca despărțământului din Lugoj (110), iar cele mai puține în comuna Răchita (60). Între anii 1902-1910, au existat în acest despărțământ în mod constant doar 4 biblioteci, pentru ca în anul premergător Primului Război Mondial, numărul lor să crească la 12, datorită în principal demersurilor întreprinse de Valeriu Braniște, George Popovici și Ion Vidu. Mai remarcăm că în majoritatea lor volumele care intrau în aceste biblioteci au fost editate de Asociațiune și abordau următoarele teme, de altfel, de interes în momentul respectiv: apicultura, agricultura cu ramurile sale, creșterea livezilor și cultivarea-prelucrarea fructelor, grădinaritul și cultivarea legumelor, creșterea animalelor mari și mici, industria casnică și cea mecanizată, comerțul. De asemenea, menționăm și tematici legate de istorie, literatură, religie, pedagogie, folclor, științe etc.

dar și același periodic, prelucrând rapoartele conducerilor locale, menționau pentru despărțământul lugoian, existența a 40 membri⁵¹.

Semnificativ este și următorul aspect așa cum l-a surprins și prezentat în paginile publicației pe care a condus-o în Lugoj, V. Braniște. Astfel, sublinia acesta, creșterea numărului membrilor în perioada 1911-1913, a condus inevitabil la o sporire a averii structurii locale. Dacă în 1911, existau în casă doar 377,84 coroane, în 1912, 741,44 coroane, pentru ca în anul 1914, averea despărțământului să se ridice la totalul de 1023,76 coroane⁵². În anul 1914, în condițiile declanșării Primului Război Mondial, atât activitatea administrativ-organizatorică, cât și manifestările cultural-specifice din despărțământul lugoian, au cunoscut o diminuare constantă, pentru că propagandiștii locali ai despărțământului au fost fie mobilizați pe frontul din Galiția sau pe cel din nordul Italiei, fie au fost monitorizați, supravegheați, arestați și închiși, cum a fost cazul în mai multe rânduri și cu Valeriu Braniște⁵³. În perioada 1914-1918, activitatea structurii locale a Astei din Lugoj s-a rezumat mai mult la corespondența care s-a purtat între conducerea despărțământului și Comitetul central al Asociațiunii, respectiv la distribuirea de cărți și publicații tinerilor soldați care se aflau în spitalul din localitate⁵⁴. Aceasta s-a manifestat în sensul preluării controlului românesc în zona Lugojudului în lunile octombrie-decembrie 1918⁵⁵.

„În zilele cele mai crâncene, care s-au dezlănțuit asupra românilor, după intrarea României în război, când atâția dintre fruntași s-au clătinat în credință și au început în a se cufunda în nămolul «patriotismului» împintenat prin diferite declarațiuni și telegrame dictate de sentimentul lașității, dr. V. Braniște a fost

⁵¹ *Transilvania*, anul XL, nr. 2, aprilie-iunie 1909, p. 57; *Transilvania*, anul XLVI, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 209; *Transilvania*, anul L, nr. 1-12, 1 decembrie 1919, p. 97. Menționăm că în anul 1914, în perioada care a premers Primul Război Mondial în acest despărțământ au existat 189 membri, dintre care 5 fondatori, 10 pe viață, 23 ordinari și 151 ajutor. În perioada 1914-1918, în condițiile desfășurării războiului, numărul membrilor acestei structuri locale a Astei, a scăzut considerabil, aspect care se explică prin mobilizarea unora dintre ei, prizonieratul și moartea altora, respectiv, prin scăderea puterii economice a multor români bănățeni, pentru ca ei să poată acoperi cotizațiile de membri față de Asociațiune.

⁵² SJTAN, fond *Astra*, *Despărțământul Lugoj*, dos. 7/1912, f. 9; *Drapelul*, anul XII, nr. 105 din 11/24 septembrie 1912, p. 1; *Transilvania*, anul XLVI, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 130.

⁵³ Braniște 1972, p. 60, 73; Băltescu 1968, p. 57-59; Iancu 2007, p. 66, 74-75; Todorescu 2018, p. 372.

⁵⁴ SJSAN, fond *Astra*, dos. 671/1916, f. 2. De remarcat că Ioan Bodocan care era catihet în Lugoj, mulțumea conducerii Astei de pachetele cu broșuri și publicații pe care le-a primit de la Sibiu în 28 iulie 1916.

⁵⁵ Todorescu 2018, p. 372-373; Curelea, Curelea 2013, p. 78, 159; Vezi în acest sens și în: Valeriu Braniște, publicist, om politic, academician, din familie de preoți greco-catolici, în <http://www.e-communio.ro/stire5602-valeriu-braniste-publicist-om-politic-academician-din-familie-de-preoti-greco-catolici>, accesat în 02.06.2018.

aproape singurul ziarist și bărbat politic care a știut să poarte, cu toată demnitatea, stindardul luptelor și aspirațiilor naționale, chiar și în zilele de cea mai grea cumpănă. Dr. Valeriu Braniște a avut curajul civic de a răspunde «fișpanului»⁵⁶, care, în numele lui Tisza, îi solicita subscrierea: *Viața mi-o puteți lua, dar o iscălitură, care să-mi necinstească numele nu veți putea stoarce niciodată de la mine*. A preferat să pornească, din nou, spre temnița din Seghed unde a fost deținut până la izbucnirea revoluției, decât să își murdărească numele, subscriind o declarație atât de mincinoasă și infamă⁵⁷.

Menționăm că V. Braniște a fost unul dintre membrii generației marilor români care au premers Unirea de la 1918, care au militat în plan cultural, social și politic-național pentru realizarea acestui fapt⁵⁸. În toamna anului 1918, a publicat: *Convocare*, respectiv, *Adunarea națională*, ambele articole cu un puternic impact în rândurile cititorilor săi. În acestea a exprimat sintetic, atât gândirea sa politic-națională, cât și o serie de mesaje semnificative din perspectiva organizării și transportului la Marea Adunare de la Alba Iulia a reprezentanților bănățeni⁵⁹. În articolul: *Ne cheamă libertatea națională*, V. Braniște menționa că viitorul românilor din Banat, Bucovina și Transilvania se află într-o uniune cu România, „ca un fior de împlinire a tuturor așteptărilor istorice și naționale românești care acum urmau a se împlini, devenind realitate într-o Românie Mare”⁶⁰. Menționăm și editorialul: *Libertatea și unitatea națională*, în care a apreciat că prezența reprezentanților tuturor categoriilor sociale și profesionale din Transilvania în Cetatea Unirii va conferi un amplu caracter plebiscitar și național acestei adunări⁶¹. Din motive de sănătate, el personal nu a putut participa în mod direct la marele moment organizat în Alba Iulia la 1 Decembrie 1918, deoarece după detenția pe care a executat-o în anul 1918 i s-au acutizat crizele de anghină pectorală, care frecvent îl țineau în casă sau la pat⁶². S-a implicat personal în organizarea și transportarea reprezentanților

---

⁵⁶ Fișpanul a fost în ierarhia nobiliară a statului maghiar medieval echivalentul comitelui/contelui din lumea apuseană. Nobilul acesta era mandatat de rege cu conducerea unui comitat. În perioada Dualismului de la Viena, între 1867-1918, fișpanii/comiții au avut în Transilvania calitatea de conducători politici și administrativi ai comitatelor.

⁵⁷ *Renașterea română*, anul I, nr. 123 din 22 iunie 1919, p. 2-3. În anul 1918, Valeriu Braniște a fost deținut politic în închisoarea de la Seghedin (Ungaria). În luna octombrie 1918 a fost eliberat și s-a implicat în activitatea politic-națională care avea loc în zona comitatului Torontal desi boala de astm și anghina pectorală de care a suferit în ultimii ani din viață s-au acutizat. A depus eforturi financiare în vederea organizării transportării și participării bănățenilor din spațiul Lugojuului la Marea Unire de la Alba Iulia.

⁵⁸ Curelea 2009, p. 34; Curelea, Curelea 2013, p. 158-159; Ciubotaru, Curelea 2017, p. 161-163.

⁵⁹ *Drapelul*, anul XVIII, nr. 121 din 12/26 noiembrie 1918, p. 1.

⁶⁰ *Loc. cit.*

⁶¹ *Drapelul*, anul XVIII, nr. 123 din 18 noiembrie/1 decembrie 1918, p. 1.

⁶² În pofida acestui aspect, pentru meritele de care a dat dovadă în serviciul națiunii române în special în perioada în care a activat la Cernăuți în Bucovina la periodicul *Patria*, dar și în Lugoj, la

bănățenilor din zona Lugojului în Alba Iulia, respectiv în difuzarea știrii realizării Marii Adunări la Alba Iulia și a mesajului Unirii cuprins în Rezoluția din 1918⁶³.

În perioada 1918-1920, V. Braniște a activat în calitate sa nouă, aceea de Șef al Resortului Instrucțiunii Publice și Cultelor din Consiliul Dirigent, dar s-a aflat interesat și de reactivarea postbelică a Asociațiunii⁶⁴. A participat și a conferențiat în toate Adunările generale ale Astei organizate între 1920-1924⁶⁵. În prima parte a anului 1920, mai precis în zilele de 10-11 ianuarie a participat în Sibiu la prima Adunare generală postbelică a Asociațiunii Transilvane ca reprezentant oficial al Consiliului Dirigent, calitate în care a luat cuvântul și a subliniat participanților despre necesitatea reluării activității acestui for național-cultural românesc din Transilvania⁶⁶. În cursul lunilor februarie-martie 1920, a fost trimis în numele Consiliului Dirigent, în misiune diplomatică, inițial în Paris, de unde, Delegația română aflată la Conferința de Pace l-a mandatat să reprezinte punctul de vedere al transilvănenilor și bănățenilor în cadrul întrevederilor oficiale pe care le-a avut în Londra⁶⁷.

După anul 1920, a adunat și sistematizat un bogat material documentar având în proiectele sale, printre altele și publicarea unei ample istorii a Banatului. Tot acum a filtrat prin intermediul unui jurnal zilnic marile transformări sociale, politice și economice prin care România a trecut, iar programul său politic a fost expus pe larg în *Scrisoare către alegători*, un veritabil testament politic național pe care l-a lăsat⁶⁸. Începând din anul 1922, a activat mai mult în plan cultural participând în cadrul Adunărilor generale anuale ale Asociațiunii Transilvane, așa cum a fost cazul la Sibiu, în 8-9 noiembrie. De remarcat că, în condițiile instituirii perioadei de memoriu după stingerea din viață a lui Andrei Bârseanu, Valeriu Braniște, care a prezidat comisia de alegeri

---

publicația *Drapelul*, V. Braniște a fost ales ca membru al Consiliului Dirigent fără portofoliu într-o primă etapă, pentru ca apoi a fost investit Șef al Resortului Cultelor și Instrucțiunii Publice din cadrul aceluiași organism executiv tranzitoriu al Transilvaniei.

⁶³ Păușan 1982, p. 35-40, 48, 53-54; Milivoievici 2018, p. 32-33. De remarcat că știrea Unirii din 1918 a fost răspândită în întregul Banat prin intermediul a câtorva publicații pe care le menționăm: *Drapelul* din Lugoj, *Foaia Diecezană*, dar și *Lumina* din Caransebeș, *Legiunea română* din Oravița și *Opinca* din Coștei, pe care o găsim apoi transferată la Vârșeț, astăzi în Banatul sârbesc.

⁶⁴ Iancu et alii 2011, p. XXVII; Cosma 1977, p. 12, 108; Galea 1996, p. 105-106. Consiliul Dirigent al Transilvaniei, Banatului și Părților Românești din Ungaria a fost prezidat de Iuliu Maniu și a fost format din Resorturi (ministere) care au asigurat tranziția în Transilvania în vederea unei integrări optime în ansamblul administrativ al României Mari.

⁶⁵ Matei 2005, p. 102.

⁶⁶ SJSAN, fond *Astra*, dos. 77/1920, f. 1; Moga 2003, p. 96; Matei 2005, p. 109. Valeriu Braniște a fost unul dintre principalii membri ai Asociațiunii Transilvane în Banat încă din anul 1902, dată la care deja el activa în redacția periodicului lugojan *Drapelul*.

⁶⁷ Braniște 1980a, p. 423-427; Porțeanu 1974, p. 54-58.

⁶⁸ Braniște 1922, p. 1-2; Iancu 2012, p. 56.

a noului președinte, a propus și plenul adunării a aprobat perioada de un an a vacanței acestei funcții, ca semn de apreciere și omagiu a memoriei și faptelor marelui dispărut: Andrei Bârseanu⁶⁹.

Începând din 1923, i s-a înrăutățit boala de inimă de care suferea de câțiva ani. În aceste condiții, în care starea de sănătate nu i-a mai permis să facă lungi călătorii sau să se implice în activitatea de partid, s-a dedicat mai mult scrisului, publicând studii și articole, respectiv, a prezentat unele prelegeri și conferințe în numele Asociațiunii, dar mai ales și-a sistematizat documentele în vederea realizării unor proiecte de sinteză a operei sale⁷⁰. Rememorând în anul 1923, participarea sa la Adunarea generală a Asociațiunii care a fost organizată la Lugoj în anul 1896, V. Braniște a remarcat că: „[...] memorabilia adunare din 1896 a fost un moment important în solidaritatea culturală a românilor din Ardeal și Banat și în același timp o formă de protest contra serbărilor maghiare milenare”⁷¹. „Adunările «Astrei» erau praznice pline de evlavie față de trecut și de un desăvârșit devotament față de dorințele noastre în viitor. Sărbătorile acestea erau an de an primenirea noastră sufletească, curățenia cugetului nostru, care ne întărea forța de rezistență împotriva uneltirilor dușmane. Dar ele mai erau și altceva. Erau slujitoare de îndemnuri și nădejdi noi pentru frații din Regat, care priveau cu admirație aceste manifestări, de o dezinvoltură surprinzătoare pentru foarte mulți necunoscători ai stărilor de la noi... Adunările «Astrei» erau o școală a viitorului, unde se învăța că solidaritatea este cea mai rezistentă forță a unui neam. Că această solidaritate egalează în tărie cultura oricât de înaintată ar fi”⁷².

În concluzii, menționăm că Valeriu Braniște a fost unul dintre reprezentanții mai importanți ai elitei naționale românești din Transilvania și Banat. A activat în sensul emancipării culturale a românilor, respectiv, s-a manifestat în sensul construcției prin cultură a națiunii române. Astfel, menționăm că Valeriu Braniste a scris la diferite periodice românești din epocă, a susținut prelegeri pentru popor în cadrul activităților cultural-specifice care au fost organizate în Despărțământul Lugoj al Astrei. A prezentat comunicări în

⁶⁹ SJSAN, fond *Astra*, dos. 1585/1922, p. 127-130; *Transilvania*, anul LIII, nr. 11-12, noiembrie-decembrie 1922, p. 747-751; Moga 2003, p. 104-105; Matei 2005, p. 117-118.

⁷⁰ Clopoșel 1934, p. 10. Acum publică în paginile unor periodice culturale precum: *Convorbiri literare*, *Dimineața*, *Răsunetul*, *Voința Banatului*; de asemenea, prezintă mai multe conferințe pentru intelectuali sub cupola Asociațiunii. Dintre acestea menționăm doar câteva: *Istoria Imperiului Habsburgic*; *Finis Austriae*, *Înființarea Societăților industriale din Banat*, *Despre ocupația sârbească a Timișoarei*, *Istoria Uzinelor din Reșița*, *Teatrul, fondul cultural și educația românilor*, *Învățământul - o treaptă pentru progresul personal și altele*.

⁷¹ Braniște 1980a, p. 225. Vezi pe larg despre prezentarea Adunării generale a Asociațiunii Transilvane care a fost organizată în Lugoj, în: Tomoni 2001, p. 164; Tomoni, 2003, p. 331-343.

⁷² Braniște 1923, p. 1; Tomoni 2000, p. 671-677. Vezi pe larg despre organizarea Adunărilor generale ale Asociațiunii care s-au desfășurat în Banat în: Tomoni 2004, p. 66-67.

cadru adunărilor Societății pentru Fond de Teatru român. De asemenea, îl întâlnim în calitate de membru al Partidului Național Român din Transilvania, implicat în organizarea și activitatea Consiliului Național Român din fostul comitat Torontal în toamna anului 1918.

În perioada care a urmat Unirii din 1918, a activat în Sibiu la conducerea Resortului Cultelor și Instrucțiunii Publice din Consiliul Dirigent al Transilvaniei, ca șef al resortului menționat. Totodată, a fost implicat în reactivarea Astei în perioada postbelică, în preluarea de către statul român a Școlii Civile de Fete a Astei de la Sibiu, care a devenit din 1919 Liceul de Stat din Sibiu. Prin circularele emise a fost preocupat de organizarea învățământului din Transilvania pe baze procedurale și pedagogice moderne. În acest sens, reamintim implicarea sa în deschiderea cursurilor Liceului „Mihai Viteazul” din Alba Iulia, la solicitarea scrisă a profesorului Horia Teculescu, dar și tenacitatea de care a dat dovadă în deschiderea cursurilor la Universitatea Daciei Superioare de la Cluj în anul 1920. Menționăm totodată că pentru meritele sale în construcția și emanciparea culturală și școlar-educatională a națiunii române, Valeriu Braniște a fost ales membru de onoare începând din anul 1919, în Academia Română.

Valeriu Braniște: Secretary of Astra Lugoj Department: Cultural Propagandist of this Institution in Banat (1901-1924)

ABSTRACT

A native of Cincu-Mare, journalist and Romanian scholar Valeriu Braniște led for a while the periodical *Tribuna* from Sibiu, so that, following some animosities with Eugen Brote, but also some promises left to Banat, where together with Cornel Diaconovich, established the periodical *Dreptatea*. Following 1896, V. Braniște thought Romanian, German and Hungarian language for a year, at the renowned educational institution Andrei Șaguna Secondary School from Brașov. In 1897, he was called in Chernivtsi, where enjoyed freedom in editing the periodical *Patria*. He came into conflict with the Austrian authorities, a fact that determined him to reach again in Banat, by the call of the Romanian political leaders from the area. He set up in Lugoj, where he led the Romanian periodical *Drapelul*, whose editor and owner was to become.

From the point of view of cultural-national manifestations, V. Braniște managed both the administration of Societatea pentru Fond de teatru român and was secretary of Astra Lugoj Department, mainly after 1902. He was a cultural propagandist of the Association, holding in Banat, lectures for the nation and conferences for the intellectuals. He edited books that entered the holdings of libraries for the nation in the area of the Association departments from Lugoj, Caransebeș, Oravița and Timișoara, mainly between 1902 and 1924. Between 1914 and 1918, V. Braniște was under surveillance of Police Prefecture from Torontal County, but also under that of intelligence structures of Austro-Hungary, being considered the spy of Romania in this area and a firm militant of the Association in Banat.

Abrevieri bibliografice:

- Actele privitoare 1862 - *Actele privitoare la urzirea și înființarea Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român*, Sibiu, 1862
- Analele Asociațiunii 1906 - *Analele Asociațiunii*, nr. 6, noiembrie-decembrie, 1906
- Băltescu 1968 - Mircea Băltescu, „Valeriu Braniște-ziarist”, în *Omagiu lui Valeriu Braniște* (coordonatori: Valeria Căliman, Mircea Băltescu), Brașov, Comitetul Județean pentru Cultură și Artă, Institutul Poligrafic Brașov, 1968, p. 57-59
- Bolovan, Lăpădatu 2009 - Ioan Bolovan, Liana Lăpădatu, „Societățile culturale românești din Transilvania și Matica Srpska în epoca modernă”, în *Anuarul Institutului de Cultură al Românilor din Voivodina, Zrenianin*, 2009, p. 160-170
- Bolovan 2011 - Ioan Bolovan, *Asociația Națională Arădeană pentru cultura poporului român 1863-1918: Contribuții monografice*, Cluj-Napoca, 2011
- Bolovan 2015 - Ioan Bolovan, „Asociația Națională Arădeană pentru cultura poporului român (1863-1918): între local și regional”, în *Asociaționism și nationalism cultural în secolele XIX-XX. 150 de ani de la întemeierea ASTREI* (coordonatori: Liviu Maior, Ioan-Aurel Pop, Ioan Bolovan), Cluj-Napoca, Academia Română. Centrul de Studii Transilvane, 2015, p. 223-230
- Borugă 1983 - Elena Borugă, „Legăturile Asociațiunii „Astra” cu Banatul în perioada 1861-1895”, în *Acta Musei Napocensis*, XX, 1983, p. 579-580
- Braniște 1902 - Valeriu Braniște, *Bănățeanul. deprinderi păgubitoare. Sfaturi și învățături*, ediție îngrijită de Valeriu Braniște, Lugoj, Traufellner, 1902
- Braniște 1922 - Valeriu Braniște, *Scrisoare către alegători*, Lugoj, Tipografia Szidon, 1922
- Braniște 1923 - Valeriu Braniște, „Pe pragul congresului Astrei la Timișoara”, în *Patria*, V, nr. 185 din 26 august 1923, p. 1
- Braniște 1972 - Valeriu Braniște, *Amintiri din închisore (Însemnări contemporane și autobiografice)*, ediție îngrijită și note de Alexandru Porțeanu, București, Editura Minerva, 1972
- Braniște 1980 - Valeriu Braniște, *De la Blaj la Alba Iulia*, ediție îngrijită de Valeria Căliman și Maria E. Simionescu, Timișoara, Editura Facla, 1980
- Braniște 1980a - Valeriu Braniște, *Oameni, fapte, întâmplări*, ediție îngrijită de Valeria Căliman și Șerban Polverejan, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1980
- Cicală 1971 - Ion Cicală, „Drapelul-factor activ în mișcarea națională a românilor bănățeni”, în *Banatica*, I, 1971, p. 399-400
- Ciobanu, Tatu 2015 - Vasile Ciobanu, Alexiu Tatu, *Enciclopedia Română. Corespondența Biroului Redacțional de la Sibiu cu colaboratorii*, ediție de documente, note, introducere, nota asupra ediției, glosar și indici de Vasile Ciobanu și Alexiu Tatu, Sibiu, Editura Armanis, 2015
- Cipăianu 1972 - George Cipăianu, „Astra și oficialitatea maghiară la începutul anului 1918”, în *Anuarul Institutului de istorie și arheologie*, Cluj-Napoca, XV, 1972, p. 361-364
- Ciubotaru, Curelea 2017 - Mona Ciubotaru, Daniela Curelea, „Repere din activitatea lui Valeriu Braniște în Sibiu. Șef al Resortului Instrucțiunii Publice și Cultelor din Cosniliul Dirigent al Transilvaniei (1919)”, în *În drum spre Marea Unire. Interval istoric 1859-1918* (coordonator: Claudia Onea), Sibiu, Editura Astra Museum, 2017, p. 157-168
- Clopoțel 1934 - Ion Clopoțel, *Figuri reprezentative de la noi. Notă introductivă: Vasile Goldiș*, Cluj, Biblioteca ziaristică, 1934
- Corneanu 1939 - Cornel Corneanu, „Amintiri”, în *Învățătorul bănățean*, III, nr. 7-10, Septembrie-December 1939, p. 163-167
- Cosma 1977 - Aurel Cosma, *Prin Timișoara de altădată*, Timișoara, Editura Facla, 1977

- Curelea 2008 - Dragoș Curelea, „Minore contribuții privind rolul dr. Valeriu Braniște în organizarea și reformarea învățământului românesc de toate gradele din Transilvania (1918-1920)”, în „1 Decembrie 1918”. *Constituirea statului național unitar român. Buletinul Sesiunii de Comunicări Științifice ale Profesorilor de Istorie din Județul Sibiu*, (coordonatori: Cătălin Lazăr, Lucian Robu), Sibiu, Editura Magister, 2008, p. 32-41
- Curelea 2009 - Dragoș Curelea, „Valeriu Braniște între discursul politic și atitudinea socială în toamna anului 1918”, în „1 Decembrie 1918”. *Constituirea statului național unitar român. Buletinul Sesiunii de Comunicări Științifice ale Profesorilor de Istorie din Județul Sibiu* (coordonatori: Cătălin Lazăr, Lucian Robu), Volumul III, Sibiu, Editura Magister, 2009, p. 34-44
- Curelea, Curelea 2013 - Dragoș Lucian Curelea; Daniela Curelea, *Valeriu Braniște. Un portret pentru educație*, Sibiu, Editura A.T.U. - Hermannstadt, 2013
- Curelea, Curelea 2017 - Dragoș Lucian Curelea, Daniela Curelea, „Premise pentru o cunoaștere a bio-bibliografiei jurnalistului și omului politic român Valeriu Braniște”, în *Lohanul. Magazin cultural-științific*, XI, nr. 1 (41), aprilie 2017, p. 31-43
- Curticăpeanu 1961 - Vasile Curticăpeanu, „Întemeierea Societății ASTRA și rolul ei în cultura poporului român (1861)”, în *Studii. Revistă de Istorie*, XIV, nr. 6, 1961, p. 1439-1466
- Curticăpeanu 1968 - Vasile Curticăpeanu, *Mișcarea culturală românească pentru unirea din 1918*, București, Editura Științifică, 1968
- Curticăpeanu 1981 - Vasile Curticăpeanu, „Activitatea științifică a ASTREI”, în *Memoriile Secției de Științe Istorice a Academiei R.S. România*, 1981, nr. 6, p. 105-111
- Delamarina 1902 - Victor Vlad Delamarina, *Poezii Bănățenești*. Întocmite, adunate și aranjate de dr. Valeriu Braniște, Lugoj, Trauffellner, 1902
- Dragomir 1999 - Silviu Dragomir, *Banatul românesc. Schiță istorică*, Ediție îngrijită de Viorica Goicu, studiu introductiv de Nicolae Bocșan, Timișoara, Editura Augusta, 1999
- Drecin 1982 - Mihai Dorin Drecin, *Banca „Albina” din Sibiu (1871-1918)*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1982
- Galea 1996 - Aurel Galea, *Consiliul Dirigent al Transilvaniei, Banatului și Ținuturilor Românești din Ungaria*, Târgu-Mureș, Editura Tipomur, 1996
- Giura, Giura 2008 - Lucian Giura, Maura Geraldina Giura, *Despărțământul Mediaș al Astei (1890-1948)*, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga”, 2008
- Glodariu 1972 - Eugenia Glodariu, *Schimbări survenite în organizarea „Astrei” (1895-1897), Centenar muzeal orădean*, Oradea, 1972, p. 369-372
- Iancu et alii 2001 - Gheorghe Iancu, *Valeriu Braniște. Corespondență 1911-1918*, volumul IV. Sub redacția lui Gheorghe Iancu, ediție îngrijită de: Gheorghe Iancu, Valeria Căliman, Stelian Mândruț, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2001
- Iancu 2007 - Gheorghe Iancu, „Membrii transilvăneni ai Academiei Române (Sesiunea 1919)”, în *Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca*, tomul XLVI, 2007, p. 66-75
- Iancu 2012 - Gheorghe Iancu, *Omul politic și de cultură Valeriu Braniște*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2012
- Josan 1996 - Nicolae Josan, „Noi contribuții și precizări privind înființarea și începuturile activității Astei”, în *Apulum*, XXXIII, 1996, p. 75-87
- Marienescu 1902 - Atanasie Marienescu, *Dialectul român bănățean*, Lugoj, Trauffellner, 1902
- Matei 1986 - Pamfil Matei, *Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român (ASTRA) și rolul ei în cultura națională (1861-1950)*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1986
- Matei 2005 - Pamfil Matei, *Asociațiunea în lumina documentelor. Noi contribuții*, Sibiu, Editura

- Universității Lucian Blaga, 2008
- Milivoievici 2018 - Viviana Milivoievici, „Marea Unire reflectată în publicistica bănățeană a vremii”, în *Studii de Știință și Cultură*, anul XIV, nr. 1, martie 2018, p. 32-33
- Milini 1986 - Miodrag Milini, *Relațiile politice româno-sârbe în epoca modernă (perioada 1848-1878)*, Editura Facla, Timișoara, 1986
- Moga 2003 - Valer Moga, *Astra și Societatea (1918-1930)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2003
- Păcurariu 2015 - Mircea Păcurariu, *Cărturari sibieni de altădată*, Sibiu, Editura Andreiană, 2015.
- Păiușan 1982 - Radu Păiușan, „Lupta socială și națională a românilor bănățeni împotriva dualismului austro-ungar în anii Primului Război Mondial”, în *Revista de Istorie*, tom XXXV, nr. 1, 1982, p. 35-54
- Petroman 2001 - Cornel Petroman, *Extinderea activității Asociației „Astra” în Banat și constituirea primului despărțământ bănățean (Lugoj)*, în *Astra română. Revista românilor de pretutindeni*, nr. jubiliar, Timișoara, Editura Presa Universitară, 2001
- Petroman 2004 - Cornel Petroman, „Contribuții bănățene la expozițiile Astrei”, în *Analele Banatului*, Serie nouă, Arheologie-Istorie, X-XI, vol. II, Timișoara, Editura Mirton, 2004, p. 486-488
- Pop 1895 - Mihai Pop, „O Asociație bănățeană”, în *Dreptatea*, II, nr. 159 din 18/30 iulie 1895, p. 1
- Popovici 2015 - Vlad Popovici, „Fondatorii „Astrei”. Studiu prosopografic”, în *Asociaționism și nationalism cultural în secolele XIX-XX. 150 de ani de la întemeierea ASTREI* (coordonatori: Liviu Maior, Ioan-Aurel Pop, Ioan Bolovan), Cluj-Napoca, Academia Română. Centrul de Studii Transilvane, 2015, p. 151-160
- Porțeanu 1974 - Alexandru Porțeanu, „Clandestin prin Imperiu”, în *Magazin istoric*, anul VIII, nr. 10, 1974, p. 54-58
- Serbările de la Blaj 1911 - *Serbările de la Blaj 1911. O pagină din istoria noastră culturală*, Despărțământul XI Blaj al Asociațiunii, Blaj, Tipografia Seminatlui Teologic Greco-catolic, 1911
- SJCSAN - Serviciul Județean Caraș-Severin al Arhivelor Naționale
- SJSAN - Serviciul Județean Sibiu al Arhivelor Naționale
- SJTAN - Serviciul Județean Timiș al Arhivelor Naționale
- Todorescu 2018 - Simion Todorescu, „Valeriu Braniște (1869-1928) o viață închinată ideilor, opiniilor și aspirațiilor poporului român din Austro-Ungaria pentru unitate și libertate națională”, în *Unitatea limbii și culturii române. Lucrările prezentate la Congresul Internațional al Culturii Române* (editori: Ion Păun Otiman, Ioan David, Crișu Dascălu, Bogdan Dascălu, Viviana Milivoievici), Ediția I, Timișoara, 2018, Editura Academiei, David Press Print, 2018, p. 371-376
- Tomoni 2000 - Dumitru Tomoni, „Adunările generale ale Astrei în Banat după Marea Unire”, în *Analele Banatului*, serie nouă, VII-VIII, Timișoara, Ediura Mirton, 2000, p. 671-677
- Tomoni 2001 - Dumitru Tomoni, „Astra în Banat până la Marea Unire”, în *Studii și articole de istorie*, tom LXVI, 2001, p. 164-165
- Tomoni 2003 - Dumitru Tomoni, „Interferențe culturale între Banat și Ardeal în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Legăturile Asociațiunii cu Banatul (1861-1896)”, în *Revista istorică*, serie nouă, Tomul XIV, nr. 1-2, 2003, p. 167-178
- Tomoni 2004 - Dumitru Tomoni, *Adunările generale ale Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român „Astra” în Banat (1896-1948)*, Timișoara, Editura Eurostampa, 2004
- Tomoni 2009 - Dumitru Tomoni, *Societate, Cultură și Poetică, „Astra” în Banat (1896-1948)*, Timișoara, Editura Învieirea, 2009
- Velceanu 1898 - Iosif Velceanu, *Almanahul învățătorului român*, anul I, 1898, p. 101-103

Vuia 1895 - Iuliu Vuia, „Bănățenii și Asociațiunea”, în *Dreptatea*, anul II, nr. 161 din 21 iulie / 2 august 1895, p. 1

Cuvinte-cheie: Astra, Valeriu Braniște, despărțământul Lugoj, propaganda, Banat, construcția națiunii, cultură și manifestări specifice

Key words: Astra, Valeriu Braniște, Lugoj department of Astra's Divide, propaganda, Banat, national building, cultural act and specific manifestations